

De hand van God en andere verhalen

Over veelkleurige vroomheid en botsende beelden

R.Ruard Ganzevoort

Zoetermeer: Meinema 2006

176 pp, ISBN 90 211 4105 1

The hand of God and other stories. Multicolour piety and conflicting images.

This book, in part based on my inaugural address of 28-09-2005, contains chapters about religious construction of group identity in a controversy about blasphemy in the media, the deinstitutionalization of religion, the ambiguity of the divine, the role of God in life stories, rituals, and cinema, and a final chapter on the implications for practical theology.

Verhalende benadering van het actuele probleem dat gelovigen er uiteenlopende beelden van God op nahouden en daarover in conflict komen. Verhelderend en verdiepend boek.

Religie is actueel. Mensen richten hun leven op God en ervaren af en toe Gods leiding in hun leven. Daarover vertellen ze verhalen, en als die verhalen elkaar raken kan het er heftig aan toe gaan. Het politiek-religieuze geweld in onze wereld heeft met zo'n botsing tussen geloofsverhalen te maken. In dit boek verkent Ruard Ganzevoort dergelijke botsingen en de religieuze betekenis ervan. Hij begint bij een omstreden reclamespot over de hand van God en gaat dan in op het gegeven dat religie zich steeds meer onttrekt aan een kerkelijk harnas. Ook laat hij zien dat de hand van God niet altijd vredelievend is. Vervolgens zoekt hij concrete verhalen over de hand van God op het niveau van het persoonlijke levensverhaal, het gezamenlijk ritueel en de populaire cultuur van de film. Ten slotte gaat het boek in op de vraag wat al deze verhalen bijdragen aan de (praktische) theologie en of er dan ook normatief iets te zeggen valt: zijn alle verhalen even goed? In een tijd waarin religie gevaarlijk lijkt en de dialoog moeilijk, laat dit boek zien hoe belangrijk verhalen over God zijn. Het draagt zo bij aan een beter verstaan van de complexe wereld van de geleefde religie.

UIT HET VOORWOORD

Mensen spreken over de hand van God die op de een of andere wijze in ons leven en in de wereld te herkennen valt. Soms leggen ze gelovig getuigenis af van wat ze hebben ervaren. Soms vertellen ze over hun verlangen. Soms ook is het alleen maar een manier van spreken, een metafoor waarvan niet eens altijd duidelijk is waarnaar die verwijst. De verhalen die ze vertellen over de hand van God zijn ook nog op een andere manier meerduidelig. In sommige gevallen zijn ze expliciet gekleurd door een religieuze traditie binnen bijvoorbeeld het christendom of de islam. In andere gevallen is er veel meer afstand tot de traditie en scheppen of knutselen mensen hun eigen religieuze verhalen. Ze plukken religieus materiaal uit de vele bronnen die ze tegenkomen en maken daar hun eigen collage van. Soms sluiten ze zich aan bij een kleinere of grotere, open of gesloten groep, zoals in de roman *Knielen op een bed violen* van Jan Siebelink. Soms willen ze als 'solo-religieuzen' door het leven gaan, zoals Jan Oegema in zijn opiniestukken aanduidt.

Dit boek gaat over al dit soort verhalen. Ik ben geïnteresseerd in hoe die verhalen tot stand komen, wat het voor de vertellers betekent om ze te vertellen, en hoe de ontmoeting tussen verschillende verhalen over God vruchtbaar of onvruchtbaar verloopt. Soms mondt het zelfs uit in religieus geweld tussen groepen en stromingen. Mijn fascinatie ligt bij deze veelkleurige en weerbarstige religieuze wereld. Ik heb niet bij voorbaat behoefte daarin scheidsrechter te zijn, en zelfs ben ik terughoudend om hier direct zelf het spel van het geloof te spelen. Ik ben in dit boek vooral de commentator, die beschouwt en beschrijft, probeert patronen te ontdekken en af en toe voorstellen heeft voor verbetering. Ik kan namelijk niet neutraal zijn. Mijn eigen voorkeuren zijn door het hele boek heen aanwezig, maar ik probeer mijn theologie niet één op één aan mijn persoonlijk geloof te koppelen. Theologie is ook de wetenschappelijke bestudering van het spreken over God, en daar houd ik me in dit boek mee bezig.

In het eerste hoofdstuk verken ik aan de hand van een concrete casus (de weerstand tegen een reclamespot van Versatel) wat er gebeurt in een conflict tussen verhalen over God en welke posities daarin worden ingenomen. Daarbij komt de vraag naar de aboluutheid van de waarheidsclaims en de (on)mogelijkheid van dialoog. Het tweede hoofdstuk onderzoekt de status van verhalen en hun sociologische verankering. Ik doe dat met het begrip deïstitutionalisering dat aangeeft dat de verhalen niet langer bepaald worden door de instituten met hun tradities, maar door de individuen met hun wisselende behoeften. Het derde hoofdstuk vraagt verder, namelijk of er niet in God zelf ook een pluraliteit te vinden is, een ambiguïteit zelfs waar goed en kwaad beide te vinden zijn. Dat zou dan een deel van de verklaring zijn voor het feit dat de verhalen over de hand van God zo tegenstrijdig kunnen zijn.

Na deze inleidende hoofdstukken volgen een drietal case studies. Ik zoek naar verhalen over de hand van God op het microniveau van de levensverhalen, op

het meso-niveau van de gemeenschap en de rituelen die daarbij horen, en op het macro-niveau van de publieke cultuur, met name in de wereld van de film. In het laatste hoofdstuk trek ik de rode draden bij elkaar en weef ik daarmee een praktisch-theologisch perspectief. Het is me er namelijk om te doen dat geleefde religie in haar veelkleurigheid en in haar conflicten een essentieel onderdeel uitmaakt van de levens van mensen en van de samenleving. Ik zie het als de taak van de praktische theologie om die geleefde religie te analyseren en te evalueren en zo mogelijk bij te dragen aan een heilzaam functioneren van die religie. Deze opvatting van praktische theologie en de mogelijkheden die dat oplevert worden in het laatste hoofdstuk uiteengezet, maar als het goed is, is de lezer al in eerdere hoofdstukken overtuigd geraakt van het nut ervan, maar ook van het plezier dat men erbij kan beleven. Dat kwam in elk geval op in de gesprekken over dit materiaal met collega's, met name ook in de capaciteitsgroep Praktische Theologie en Sociale Wetenschappen. Voor kritisch commentaar op deelteksten dank ik met name Marcel Barnard, André Droogers, Ineke de Feijter, Mechteld Jansen en Ton Zondervan.

Het schilderij op de omslag, 'De schepper', is van Paul Klee (1934) en werd gesuggereerd door Wessel Stoker. De handen van God zijn op dit schilderij niet zwaar en dreigend en ze grijpen niet in in ons bestaan als de Schepper van Michelangelo. Deze schepper danst en zweeft met onbeholpen armbewegingen over de wateren, maar is in zijn lichtheid een beeld van de transcendentie. Voor Klee is de Schepper ook beeld van de kunstenaar zelf, of in het kader van dit boek, van de verteller van de verhalen over God. Wij zweven ook zelf met onze verhalen door het leven en zoeken daarmee houvast in het bestaan. Enige lichtheid van beweging zou ons kunnen helpen ook met onze schepper goed om te gaan.

INHOUDSOPGAVE

De hand van God... Anatomie van een geschil

...en andere verhalen. Deïstitutionalisering van religie

De vuile hand van God? De ambiguïteit van het heilige

Gods hand in mijn leven. De religieuze dimensie van het levensverhaal

Spelen met Gods hand. Rituelen en het verlangen naar Gods handelen

De hand van God op het witte scherm. Religie in populaire films

Praktische theologie. Hermeneutiek van de geleefde religie